

*Безугла Л. Р.,**доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИСЛІВ'Я У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу висловлень-прислів'їв у німецькомовному діалогічному дискурсі із застосуванням дискурсивно-лінгвопрагматичного підходу на матеріалі персонажного мовлення театральних п'єс німецькомовних авторів 2-ї половини ХХ–ХХІ ст. Прислів'я вивчається як вислів, що виражає народну мудрість, якій властива дидактична функція. Отож, розглядаючи прислів'я у дискурсі, дослідники виокремлюють їх директивну іллокуцію. У цій статті демонструється, що прислів'я може реалізовувати в дискурсі різні іллокутивні акти. Значення прислів'я, зафіксоване у словниках, у дискурсі постає у вигляді імплікатури, яка виводиться комунікантами із сигніфікативного набору ознак денотата на ґрунті дискурсивного контексту. Релевантна ознака денотата зберігається у фонді розділених знань мовців та актуалізується в момент уживання прислів'я. Отож, висловлення-прислів'я у дискурсі є тригером конвенціо-налізованої імплікатури, яка ґрунтується на конкретизації референції згідно з дискурсивним контекстом. У такий спосіб окрема ситуація підводиться під загальну норму (соціально-суспільну, морально-етичну, естетичну, побутову тощо). Референційне переосмислення може супроводжуватися образним. Мовець може експлікувати належність до фонду розділених знань за допомогою супутніх метакомунікативних висловлень. Уживаючи прислів'я, мовець реалізує мовленнєві акти асертивного (констатація, заперечення), експресивного (докір, похвала, подив), комісивного (обіцянка) і директивного (пропонування, прохання) іллокутивних типів. Уживання прислів'їв у дискурсі може підвищувати перлокутивний ефект відповідних мовленнєвих актів. Рішення мовця скористатися народною мудрістю підпорядковане певній дискурсивній стратегії, яка зумовлює реалізацію тієї чи іншої іллокуції. Найтипівішими стратегіями вживання прислів'я є стратегії національної саморепрезентації, моралізації, наполягання, мітигації, аргументації, приховування та іронії. Таким чином, встановлено прагматичний потенціал прислів'я, що передбачає інвентар типових іллокуцій і стратегій, які вони реалізують на ґрунті генерованих імплікатур.

Ключові слова: дискурс, іллокуція, імплікатура, мовленнєвий акт, прислів'я, стратегія.

Постановка проблеми. Прислів'я належать до найпопулярніших дослідницьких об'єктів у лінгвістиці. Пострадянські розвідки прислів'їв мають витоки в працях О.О. Потебні, який охарактеризував їх як «короткие словесные произведения, весьма разнородные» [1, с. 93]. Саме різноманітність цього явища зумовила інтенсивну полеміку щодо його статусу в пареміології і фразеології, яка не вщухає в європейському лінгвістичному просторі і сьогодні. Бракує однотайності і щодо дефініції прислів'я, існує навіть думка про те, що «у визначенні прислів'я

немає необхідності, оскільки всі й так знають, що це таке» [2, с. 9] (тут і далі переклад іншомовних цитат Л.Б.).

Загалом, прислів'я визначається як вислів, який виражає народну мудрість, перевірену досвідом попередніх поколінь, якій властива дидактична функція – спонукання до дотримання певних моральних норм [2, с. 11]. На матеріалі різних мов встановлено ознаки прислів'я: фольклорне походження, узагальнювальний і повчальний характер змісту, автосемантичність, повсякденно-розмовна сфера вживання, відтворюваність (репродуктивність, цитатність), історична фіксація, предикативність, стійкість, ідіоматичність, стислість, ритмічність, образність, інакомовність [2, с. 10 ff.; 3, с. 249 ff.; 4, с. 7; 5; 6, с. 47; 7, с. 183; 8, с. 80 ff.].

У річищі сучасної дискурсивної парадигми прислів'я вивчаються на предмет їх когнітивних [2], культурологічних [9] і прагматичних властивостей. Останній напрям стосується функцій прислів'їв у дискурсі та аналізу з позицій теорії мовленнєвих актів (далі – МА) і теорії імплікатур. Мовленнєвоактовий аналіз прислів'я почався майже одразу зі ствердженням прагматики як лінгвістичної дисципліни, причому наголошувалося на наявності небуковальності, що зумовило їх розгляд як непрямих МА або як імплікатур [10; 11].

Розбіжності й різночитання наявні у трактуванні іллокутивного потенціалу прислів'їв. Розповсюдженою є думка, що прислів'я слугують для вираження МА директивного типу [5; 12; 13]. А.М. Баранов і Д.О. Добровольський навіть вносять директивну іллокуцію у визначення прислів'я: це «фразеологізми зі структурою речення, які у своєму значенні містять ідею загальності, іллокутивну семантику рекомендації або поради (повчальності) та характеризуються порівнянню дискурсивною самостійністю» [12, с. 69]. Деякі дослідники додають до директивної асертивну іллокуцію [9; 14], або оцінну [4, с. 7], прислів'я кваліфікуються і як цитування МА [11, с. 172].

Крім того, прислів'я пов'язуються з аргументацією, коли розглядається аргументативний МА [15, с. 140] або аргументативна прагматична функція прислів'я [7; 16]. Виокремлюються й інші функції прислів'їв у дискурсі: моралізація, структурування теми, пом'якшення, спрощення [17, с. 177].

Вочевидь, таке розмаїття думок зумовлює актуальність системного аналізу прагматики прислів'я. Задля систематизації лінгвопрагматичних властивостей прислів'їв у дискурсі доцільно використати як методологічне підґрунтя інструментарій лінгвопрагматики у її сучасному дискурсивному розумінні [18]. За такого підходу прагматичний потенціал прислів'я у дискурсі має охоплювати реалізовані ними типові іллокутивні акти й стратегії та генеровані імплікатури.

Мета статті – розкрити прагматичний потенціал висловлень-прислів'їв у німецькомовному діалогічному дискурсі, встановити інвентар іллокуцій і стратегій, які вони реалізують на ґрунті генерованих імплікатур. Окреслений підхід має зробити внесок у вирішення наукової **проблеми** функціонування паремій у дискурсі.

Матеріалом дослідження слугувало персональне мовлення театральних п'єс німецькомовних авторів 2-ї половини ХХ–ХХІ ст., яке презентує розмовний діалогічний дискурс (хоч і в стилізованому вигляді, але як можливий зразок реального). У наведених дискурсивних фрагментах збережено автентичну орфографію, яка свідчить про розмовний або діалектний характер мовлення.

Виклад основного матеріалу. Значення прислів'я, зафіксоване у словниках, у дискурсі постає у вигляді імпліцитного смислу, який виводиться комунікантами із сигніфікативного набору ознак денотата на ґрунті дискурсивного контексту. Релевантна ознака денотата зберігається у пресупозиційному фонді мовця та актуалізується в момент уживання прислів'я. Однак у різних дискурсивних реалізаціях прислів'я денотати є різними, що визначається актом референції. Імпліцитний смисл, який інтендується мовцем та виводиться адресатом у дискурсі на ґрунті мовної форми висловлення (тут – прислів'я) та дискурсивного контексту, у лінгвопрагматичі визначається як імплікатура. У дискурсі прислів'я є тригером, носієм, генератором конвенціалізованої, або конвенційної в термінах Г.П. Грайса [19], імплікатури (з огляду на наявність конвенційної мовної форми) [18, с. 118].

Найпростіша імплікатура, що генерується прислів'ями, ґрунтується на зміні референції, яка полягає у переспрямуванні референційного простору (з фікціонального на актуальний) [6, с. 51], тому така імплікатура відрізняється від експліцитної пропозиції тільки референцією.

У прислів'ї наявні так звані «квантори загальності» [4, с. 4] – лексеми з генералізувальною семантикою, безособові займенники тощо. Натомість відсутні слова з конкретною референцією (особові займенники, власні назви, узагальнена одинина, дейктичні засоби тощо). Навіть якщо вони і є, поза контекстом вони не виконують конкретизувальної функції [3, с. 267]. Але в дискурсі референція конкретизується, чим окрема ситуація підводиться під загальну норму (соціально-суспільну, морально-етичну, естетичну, побутову тощо). Наприклад, у прислів'ї *Durch Schaden wird man (der Mensch) klug* ('durch negativen Erfahrungen lernt man für künftiges Verhalten' [20, с. 218; 21, с. 637]) лексема *Mensch* отримує референцію до конкретної людини – менеджера фірми одягу Зігфріда Френкеля, що попався на гачок до дівчини-моделі Дейзі, яка витягує з нього гроші. Тут конкретну референцію отримує і лексема *Schaden*; співробітники фірми обговорюють цю ситуацію:

(1) *Monika: Nein... Den hat die Daisy nach Kaffee geschickt... und er muß auslegen...*

Salomon: Oi weh... Das Geld sieht er nie wieder... aber wird ihm gut tun...! Nur durch Schaden wird der Mensch klug...! (+) Fraenkel wird klug durch den Schaden, den ihm Daisy bringt)

Monika: Hoffentlich wird er nicht zu klug... (Flatow 1, S. 284)

Реалізується асертив МА, зокрема констатація: $A(p) \rightarrow A(q)$, де A – іллокуція асертиву, p, q – пропозиції, знак $\rightarrow$ – 'імплікує'. Стисла форма прислів'я є зручною для вираження констатації відомого адресатові факту, але доречного в певному контексті. Істинність цього факту не підлягає обговоренню.

За словами Н.Д. Арутюнової, на відміну від думок, суджень і поглядів, які є невід'ємною власністю індивіда, «паремії – свого роду загальний, але водночас і нічийний фонд розхожих істин, які можна запозичити або відкинути» [22, с. 9].

Рішення мовця скористатися народною мудрістю підпорядковане певній дискурсивній стратегії, яка зумовлює реалізацію того чи іншого МА. У наведеному фрагменті це стратегія національної саморепрезентації, яка характерна для випадків, що стосуються обговорюваної особи або певних обставин. Актуальна ситуація співвідноситься зі стереотипними ситуаціями повсякденної діяльності людини, які зберігаються в пресупозиційних фондах носіїв мови та формують так зване розділене знання (*shared knowledge*) [10]. До цього знання мовець і апелює, вживаючи прислів'я.

Ще О.О. Потебня виокремив два типи прислів'їв, як-от безобразні та образні, які «містять у собі поетичний образ» [1, с. 102]. Отож, референційне переосмислення може супроводжуватися образним, зокрема метафоричним. Яскравим прикладом є прислів'я *Jeder ist seines Glückes Schmied* ('*jeder hat sein Schicksal, sein Wohlergehen selbst in der Hand*' [20, с. 116; 21, с. 658]):

(2) *Sepp: Kein Glück hab ich ebn ghabt im Lebn, das is es. Wenn einer kein Glück hat, kann er nix machen. Pause.*

Staller: Jeder is seines Glückes Schmied, heißt es. (+) Du hättest dein Wohlergehen selbst in der Hand haben sollen +) Du hast dein Wohlergehen nicht in der Hand gehabt +) Du bist selber schuld daran, dass du kein Glück hast)

Sepp: Net jeder. (Kroetz, S. 139)

Здійснено негативно-оцінний МА, зокрема докір: $A(p) \rightarrow A(q) \rightarrow A(r) \rightarrow E(s)$. Мовець дорікає адресатові в тому, що той не докладав достатньо зусиль для того, щоб йому щастило, експлікуючи належність до фонду розділених знань за допомогою метакомунікативного висловлення *heißt es*. У такий спосіб реалізується стратегія моралізації.

Крім метафори, прислів'ю можуть бути властиві й інші види тропів, адже недарма О.О. Потебня назвав його «поетичною формою» [1, с. 93]. Так, літоту ілюструє прислів'я *Die Welt ist klein* ('*Kommentar bei einem überraschenden, unwahrscheinlichen Zusammentreffen*' [21, с. 834]). Дантист Штегерманн довго чатує біля телефонної будки, а коли бачить, що з неї виходить його пацієнт Йохен, претендент на руку його доньки, виявляє дуже емоційний подив – $A(p) \rightarrow E(q)$:

(3) *Dr. Stegemann grimmig nickend: Eben! Jochen hängt ein, kommt aus der Zelle und prallt zurück. Dr. Stegemann bekommt ebenfalls einen Schreck. Die Welt ist wirklich klein. (+) Es ist seltsam, dass ich eben Sie hier getroffen habe)*

Jochen verlegen: Entschuldigen Sie... ich wußte ja nicht... (Flatow 2, S. 208)

Іллокуцію подиву підсилено модальним словом *wirklich*. Наявність так званих «структурних добавок» у дискурсі [23, с. 407] свідчить про експресивний потенціал прислів'їв. Щодо цього В. Фляйшер зазначає, що «в сучасному житку прислів'я живе у варіації» [8, с. 82]. У несподіваній ситуації мовець згадує прислів'я, реалізуючи стратегію національної саморепрезентації.

Крім негативно-оцінної та емотивної іллокуції, прислів'я спроможні виражати позитивно-оцінну експресивну іллокуцію. Так, наприклад, семантику похвали закладено у значенні прислів'я *Ehre, wem Ehre gebührt* ('*Formel, mit dem man jemandem*

seine Anerkennung ausdrückt' [21, с. 175]). У наступному фрагменті директор банку висловлює вдячність Густаву, який запобіг пограбуванню, але той заперечує свою заслугу (насправді це відбулося випадково), тому директор уживає прислів'я, реалізуючи МА похвали та стратегію наполягання – $D(p)+>E(q)$:

(4) Gustav (winkt ab): *So was dürfen Sie nicht sagen, Herr Direktor... Jetzt machen Sie mich direkt verlegen...*

Ehrenreich: *Ehre, wem Ehre gebührt!* (+> *Sie haben die Ehre verdient*) *Die Bankräuber waren ganz gefährliche Burschen!* (Flatow I, S. 124)

Не є винятком для висловлень-прислів'їв і комісивна іллокуція. У наступному фрагменті прислів'я *Niemand ist unersetzlich* [20, с. 309] виражає обіцянку. Власник фірми одягу вмовляє свою улюблену робітницю залишитися, вдаючись до обіцянки взяти на її місце іншу людину – $A(p)+>A(q)&K(r)$:

(5) Monika: *Interessiert mich nicht mehr...*

Salomon: *Naja... niemand ist unersetzlich...* (+> *Du bist nicht unersetzlich* +> *Ich werde dich ersetzen*)

Monika: *Eben...* (Flatow I, S. 317)

Обіцянка знайти дівчині заміну загрожує її обличчю, тому мовець, відчуваючи до неї симпатію, намагається пом'якшити перлюкутивний ефект прислів'ям – реалізує стратегію мітигації.

За допомогою посилання на народну мудрість мовець має змогу здійснювати й ефективні директивні МА. Наступний фрагмент ілюструє іллокуцію пропонування сумісної дії. Ув'язнені обговорюють, ким вони можуть працювати після виходу на волю, зокрема професію офіціанта. Геріберт заперечує цю можливість, оскільки не вміє рахувати, але Оскар пропонує тренуватися, Геріберт знову заперечує, тому Оскар уживає прислів'я *Probieren geht über studieren* ('*man sollte einfach beginnen, ohne lange Vorüberlegungen anzustellen*' [21, с. 579]), реалізуючи повторне пропонування і стратегію наполягання – $A(p)+>D(q)$:

(6) Oskar Schuster: *Der Herrmann schreibt irgendeine Rechnung auf. Sieben und vier mal neun durch drei weg fünf oder so. Das liest er uns vor und mir rechnen im Kopf mit. Und wer näher dran is, hat gewonnen.*

Heribert Dengk: *Wo mich rechnen überhaupt ned interessiert.*

Oskar Schuster: *Probieren geht über studieren.* (+> *Probieren es!*)

Heribert Dengk verneint. (Kroetz, S. 237)

У наступному фрагменті мовець здійснює МА прохання. У квітні 1945 р. власник берлінського трактиру Кайзер, який має славу відмінного постачальника, отримав декілька замовлень від клієнтів на отруту. Він жаліється своїй подрузі, що може стати у такий спосіб непрямим убивцею, і передає слова одного з клієнтів, де використовується прислів'я *Geschäft ist Geschäft* ('*wenn man Gewinne erzielen will, darf man keine Skrupel haben*' [21, с. 268]). У такий спосіб клієнт просить Кайзера позбутися докорів сумління – $A(p)+>A(q)&D(q)$:

(7) Wally: *Vielleicht ham se was auf'm Kerbholz.*

Kaiser: *Aber doch nich alle. „Es gibt doch Pillen, Herr Kaiser, Ampullen... Sie könn' doch aller besorgen... Jeschäft is Jeschäft, Herr Kaiser (+> Wenn Sie Gewinne erzielen wollen, dürfen Sie keine Skrupel haben +> Haben Sie keine Skrupel!), warum zieren Sie sich denn so... wir zahlen ja auch, was Sie wollen...“ Zum Kotzen.*

Wally: *Tja... und du hast Angst vor dieser Ware, was?* (Pillau, S. 116)

Тут прислів'я є аргументом для переконання адресата. На думку Г.Г. Люгера, прислів'я є популярними виразниками стратегії аргументації, оскільки мовець за їх допомогою може обійти можливі відповідні труднощі ситуації та пов'язані з відповідальністю формулювання [16, с. 131].

Слід згадати й інші типи для висловлень-прислів'їв дискурсивні стратегії – приховування та іронії. Прислів'я – психологічно зручна форма для того, щоб приховати певну інформацію. Висловлюючи узагальнену думку, мовець ніби абстрагується від дійсного стану речей, що дає йому змогу не брехати прямо. Наприклад, уже згадуваний Густав Кюне у розмові з комісаром, який підозрює його в пограбуванні банку, заперечує підозру, ховаючи твердження про те, що він нібито спав, у пресупозицію прислів'я *Wer schläft, sündigt nicht* ('*Kommentar, wenn jemand eingeschlafen ist oder noch schläft*' [20, с. 227; 21, с. 650]), хоча насправді це саме він пограбував банк – $A(p)+>A(q)&A(r)$:

(8) Kommissar: *Jeder macht mal einen Fehler...*

Gustav: *Ich nicht! Wer schläft, sündigt nicht...* (+> *Ich habe geschlafen* +> *Ich habe die Bank nicht aufgeräumt*)

Kommissar: *Man läßt etwas liegen...* (Flatow I, S. 36 f.)

Іронічні прислів'я – теж зручний засіб для висловлення заперечення. Яскравий приклад – прислів'я *Wer's glaubt, wird selig* ('*scherz. das glaube ich niemals*' [21, с. 279]), яке мовець висловлює для вираження сумніву, що замовлена піца прибуде за двадцять хвилин – $A(p)+>A(q)$:

(9) Ralf (legt auf): *Viertelstunde, zwanzig Minuten.*

Sarah: *Wer's glaubt, wird selig.* (+> *Ich glaube es nicht*)

Edith: *...Was war das für ein Scherz, mit der Leiche?* (Gieselmann, S. 182)

Намагаючись вплинути на когнітивну сферу адресата, мовець за допомогою прислів'я пробує підвищити перлюкутивний ефект відповідного МА у дискурсі.

Висновки. Застосування дискурсивно-прагматичного підходу до аналізу прислів'їв у німецькомовному діалогічному дискурсі дозволило встановити їх прагматичний потенціал, що передбачає інвентар типових іллокуцій і стратегій, які вони реалізують на ґрунті генерованих імплікатур. Висловлення-прислів'я у дискурсі є тригерами конвенціоналізованих імплікатур, які ґрунтуються на конкретизації референції згідно з дискурсивним контекстом. Уживаючи прислів'я, мовець реалізує МА асертивного, експресивного, комісивного й директивного іллокутивних типів у межах стратегій національної саморепрезентації, моралізації, наполягання, мітигації, аргументації, приховування та іронії.

Перспективи дослідження полягають у встановленні прагматичного потенціалу інших різновидів паремій у дискурсах різних типів.

Література:

1. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. Москва : Высшая школа, 1990. С. 55–131.
2. Иванова Е.В. Мир в английских и русских пословицах. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. 280 с.
3. Алефиренко Н.Ф., Семенов Н.Н. Фразеология и паремнология. Москва : Флинта : Наука, 2009. 344 с.
4. Дмитриева О.А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов (на материале русского и французского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 1997. 18 с.

5. Прутчикова В.В. Семантико-функціональні особливості німецьких висловлень-прислів'їв : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2003. 20 с.
6. Фролова О.Е. Мир, стоящий за текстом. Референциальные механизмы пословицы, анекдота, волшебной сказки и авторского повествовательного художественного текста. Москва : Изд-во ЛКИ, 2007. 320 с.
7. Beckmann S. „So wie man is, is man“. Zur Funktion von Phraseologismen in argumentativen Zusammenhängen. *Neue Fragen der Linguistik*. Tübingen : Niemeyer, 1991. Bd. 2. S. 85–91.
8. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.
9. Кулькова М.А. Семантика и прагматика немецких и русских народных примет: лингвокультурологический подход : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Казань, 2005. 20 с.
10. Miki E. Evocation and tautologies. *Journal of Pragmatics*. 1996. Vol. 25. P. 635–648.
11. Norrick N. R. Proverbial perlokutions: How to do things with proverbs. *Perlokutionäre Aspekte. Grazer Linguistische Studien*. 1980. Heft 17–18. S. 169–183.
12. Баранов А.Н., Добровольский Д.О. Аспекты теории фразеологии. Москва : Знак, 2008. 656 с.
13. Рамазанова А.Н. Побудительный потенциал английских пословиц : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Уфа, 2005. 23 с.
14. Маштакова Н.В. Класифікація прислів'їв із семантикою прикмет німецької, англійської, української та російської мов як мовленнєвих актів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2015. Вип. 12. С. 128–136.
15. Белецкая А.Ю. Пословица как прецедентная единица в аргументативном дискурсе : дис. ... канд. филол. наук. Самара, 2002. 200 с.
16. Lüger H.-H. Ritualität in Gersprächen – untersucht am Beispiel literarischer Texte. *Stilistisch-rhetorische Diskursanalyse*. Tübingen : Narr, 1988. S. 129–145.
17. Beckmann S., König P. P. Sprichwörter und ihre Verwendung im Dialog. *Dialoganalyse IV*. Tübingen : Narr, 1993. Bd. 1. S. 177–185.
18. Безугла Л.Р. Теоретико-методологічні засади лінгвопрагматичних досліджень дискурсу. *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу*. Вінниця : Нова Книга, 2020. С. 16–75.
19. Grice H. P. *Studies in the Way of Words*. Cambridge (Mass.), London : Harvard Univ. Press, 1991. 406 p.
20. Beyer H., Beyer A. *Sprichwörterlexikon*. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1989. 348 S.
21. Duden. *Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*; 4., neu bearb. u. akt. Aufl. Berlin : Dudenverl., 2013. 955 S.
22. Арутюнова Н.Д. «ПОЛАГАТЬ» и «ВИДЕТЬ» (к проблеме смешанных пропозициональных установок). *Логический анализ языка: Проблемы интенциональных и прагматических контекстов*. Москва : Наука, 1989. С. 7–30.
23. Fritz G. Zur Verwendung tautologischer Sätze in der Umgangssprache. *Wirkendes Wort*. 1981. Heft 31/6. S. 398–415.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Flatow C. *Das Geld liegt auf der Bank und noch mehr Theater. Drei Komödien*. München : Langen Müller, 1995. 408 S.
2. Flatow C. *Vater einer Tochter. Drei Stücke aus Berlin*. Berlin : Colloquium, 1968. S. 178–270.
3. Gieselmann D. Herr Kolpert. *Playspotting 2: Neue deutsche Stücke*. Hamburg: Rowohlt, 2002. S. 169–243.
4. Kroetz F. X. *Gesammelte Stücke*. Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1976. 504 S.
5. Pillau H. *Der Kaiser vom Alexanderplatz. Drei Stücke aus Berlin*. Berlin : Colloquium, 1968. S. 91–177.

Bezugla L. Pragmatic potential of proverbs in German dialogical discourse

Summary. The article analyses proverbial utterances in the German dialogical discourse using the discursive pragmatic approach based on the character speech of theatrical plays by German-speaking authors of the 2nd half of the 20th – 21st centuries. A proverb is usually studied as a phrase that expresses folk wisdom, which has a didactic function. Therefore, when considering proverbs in discourse, researchers highlight their directive illocution. In this article it is shown that proverbs can perform different illocutionary acts in discourse. In discourse, the conventional meaning of the proverb appears in the form of an implicature, which is derived by the communicants from a significant set of denotation features and the discursive context. The relevant feature of the denotation is stored in the speakers' shared knowledge fund and is activated at the time when the proverb is used. Therefore, the proverbial utterance in discourse is a trigger of the conventionalized implicature which rests on concretization of the reference according to the discursive context. Thus, a specific situation is brought under a general norm – social, moral and ethical, aesthetic, common etc. Referential rethinking can be accompanied by figurative rethinking. The speaker can explicate their participation in the shared knowledge fund with the help of metacommunicative utterances. Using a proverb, the speaker fulfills speech acts of the assertive (statement, denial), expressive (reproach, praise, surprise), commissive (promise) and directive (proposal, request) illocutionary types. The use of proverbs in discourse can increase the perlocutionary effect of the corresponding speech acts. The speaker's decision to use folk wisdom follows from a certain discursive strategy that determines the fulfilling of a particular illocution. The most typical proverb strategies are national self-representation, moralization, insistence, mitigation, argumentation, concealment and irony. Thus, I established the pragmatic potential of the proverb which provides an inventory of typical illocutions and strategies realized with generated implicatures.

Key words: discourse, illocution, implicature, proverb, speech act, strategy.